

מוסדות
**דרבי
 תורה**

בנשיאות מרן הגאון
 רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

שזוחד מחיק רשע יקח

הלכה

בגדר שזוחד וחיוב השבתו

פרשת שופטים תשע"ח

שנה י"ז – קובץ ל"ז [תרנ"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת שופטים

בגדר שוחד וחיוב השבתו

"לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (ט"ז י"ט).

"מאד מאד צריך הדיין לזיזהר שלא ליקח שוחד אפילו לזכות את הזכאי, ואם לקחו צריך להחזירו כשיתבענו הנותן" (חשן משפט סימן ט' סעיף א', רמב"ם פרק כ"ג ה"א מסנהדרין).

וצריך ביאור מנ"ל דדיין שלקח שוחד צריך להחזירו ומה גדר חיוב זה, ומצינו בזה כמה דרכים.

א. הנה רבים מן האחרונים נקטו דיסוד חיוב זה מדברי רבא בתמורה (ד' ע"ב) "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני". כ"כ הב"ח, הגר"א, הנתיות וההפלאה בהגהותיו לחשן משפט. ואף שכתבתי במק"א (מנחת אשר לב"ק סימן נ"ו) דגדר זה מצינו רק בגדרי החלות שבתורה ואין הוא נוהג במצוות, ולא כמ"ש הגרעק"א ורבים מן האחרונים לפלפל במי שעבר עבירה בקיום מצוה שלא יצא יד"ח משום גדר זה, ואני הקטן כתבתי דמה שאמרו לא מהני אינו ענין לדין מצוה הבאה בעבירה, דין מצוה"ע ע"י גדולי התנאים נאמר (עיין סוכה ל' ע"א בבבלי ובשבת ע"ב ע"ב בירושלמי), ודין אעל"מ מחלוקת אמוראי היא. דין מהבב"ע במצוות, ודין אעל"מ בקנינים ובשאר גדר החלות שבתורה. מ"מ נראה ברור דמכח דין אי עביד לא מהני למדנו לא רק שאין הקנין חל, אלא אף זו שצריך לבטל בידים את תוצאות העבירה ולהחזיר את המצב לקדמותו ע"מ שלא להנות מן החטא כמבואר בסוגיא בתמורה.

וא"כ יש מקום לדברי הני גדולי עולם, אך צ"ב לשיטתם למה אינו חייב להחזיר את השוחד עד שיתבענו הנותן, ואין לומר דמדינא דאי עביד לא מהני אין לנו שצריך מקבל השוחד לטרוח בהחזרתו ודי בכך שהנותן יכול לבא וליטול את שלו, שהרי בתמורה שם מבואר דאי לא מהני יש על החוטא לתקן את המעוות.

אך לפי דרך זה צ"ב למה אין דרך להחזיר אלא כשיתבענו הנותן.

בגדר שוחד וחייב השבתו

ועוד יש להעיר לדרך זו מדברי הלחם משנה (הלכות בכורות פרק ו' ה"ה) שנקט בדעת הרמב"ם דהלכה כאב"י דאי עביד מהני וכ"כ הנודע ביהודה (תניינא אהע"ז סימן קכ"ט), אך מפשטות דברי המגיד משנה פ"א מגזילה ה"ט משמע דנקט דהלכה כרבא לשיטת הרמב"ם עי"ש.

ב. ולכאורה היה נראה לפי דברי הפני יהושע (בב"מ נ"ו ע"א) במה דבאונאת שותות קנה ומחזיר אונאה, ולא נתפרש בתורה חיוב השבת אונאה, וכתב הפנ"י דלאחר שאסרה תורה אונאה חזר דין אונאה כדין גזל וחייב להחזיר מדין השבת גזילה. ולכאורה ה"ה לגבי שוחד.

אך באמת אין הנידון דומה לראיה דשאני אונאה שאין האדם נותן מדעתו אלא בטעות אלא שלולי דין אונאה הוי אמינא דהוי בכלל דמי מקח, ומשאסרה תורה להונות ידענו שאין זה דמי מקח וממילא בכלל גזל הוא כיון שממון זה נלקח ממנו ברמיה ובלי דעת, משא"כ רבית ושוחד שמרצונו נתן אינם דומין לגזל כלל.

ג. ובחידושי מהר"ם שיק על המצוות מצוה פ"ג כתב בדרך הפלפול דכיון דלא נתן לדיין את השוחד אלא ע"מ שידון לו דין והנוטל שוחד דיניו בטלים הו"ל כמקח טעות וצריך להחזיר לו כספו.

אך דרך זו לא מתיישבת על הלב דאטו אם ידע שדיניו בטלים ואעפ"כ נתן שוחד אי"צ להחזירו הלא אדעתא דהכי גמר ונתן, ופשוט הלא דלעולם צריך להחזיר את השוחד.

וגם זה אין לומר דצריך להחזיר את השוחד משום דכל עוד השוחד בידו יעוות הדין והוי עבירה נמשכת, דזה פשוט דאף לאחר שנגמר הדין או לאחר שבעלי הדין נסתלקו מן הדין והתפשרו ביניהם צריך להחזיר השוחד שקיבל, דאם מדובר כל זמן שהדין מתנהל פשיטא שצריך להוציא שוחד מתחת ידו וזיל קרי בי רב הוא ואין בזה כל חידוש.

ד. והנראה לי עיקר בזה דסברא פשוטה הוא דכל ממון שאסור לקבלו צריך להחזירו, ושני צדדים הם של אותו מטבע, דאם אין לו זכות ליטול ממון זה אף כשנטלו צריך להוציאו מתחת ידו. ואין זה משום דאי עביד לא מהני, אלא סברא

בגדר שוחד וחיוב השבתו

פשוטה היא שאין בו מחלוקת כלל, דככל שמדובר בדיני ממונות אם אין אדם רשאי ליטול ממון אף אם נטל צריך להחזיר. ומן הטעם הזה פשוט לחז"ל שצריך להחזיר אונאת שתות.

ולא צריך קרא דוהשיב את הגזילה, אלא להשמיענו הלכות מסויימות, שינוי קונה, כל הגזלנים משלמין בשעת הגזילה ושהגזלן הוא זה שצריך להשתדל בפועל בהשבת הגזילה ואינו יכול לומר לנגזל טול את שלך, אבל עצם היסוד דאין אדם יכול לזכות בדין במה שאינו רשאי לקבל פשוט מסברא. ואפשר עוד דהנחה זו לכשעצמה מהשבת גזילה למדנו ולא מסברא בעלמא.

ואפשר עוד דלא כתיב והשיב את הגזילה אלא ליתן בו מצות עשה ממש ולעבור עליו בעשה ול"ת, אך זאת פשיטא לן דכל שנטל באיסור צריך להחזירו, ודו"ק בזה.

ומה שצריך קרא ברבית "וחי אחיך עמך" אינו אלא משום דהו"א דרבית שאני דאין איסורו מצד גדרי הממון, דלעולם גדר הרבית שכירות הוא, ולא שאני משכירות כלים בתים ופועלים, וכשם שזכות האדם לקבל תמורה כשאחרים משתמשים בו וברכשו לתועלתם כך זכותו לקבל תמורה כשאחרים משתמשים בממונו כדי להרויח, אלא שאסרה תורה את הרבית מטעם כלשהו, ולא דרשינן טעמא דקרא, אך מ"מ מדאסרה תורה את הרבית בין למלוה ובין ללוה שמעינן דאין הרבית מלתא דגזל ואין בזה איסור ממוני, ולזה קמ"ל דאף אם נטל צריך להחזיר משום דכתיב "וחי אחיך עמך".

(ובאמת יש להסתפק האם איסור רבית שעל הלוה איסור עצמי הוא במהותו או שמא הוי מעין קנס והרחקה, אבל לעולם עיקר האיסור על המלוה הוא וכעין גזירה, ועוד חזון למועד).

ובכל עיקר גדר איסור רבית הארכתני במנחת אשר דברים (סימן מ"ד), עי"ש.

אך מ"מ נראה דלגבי אונאה ושוחד, כיון שאין זכות ליטול, מסברא ידענו שצריך גם להחזיר.

בגדר שוחד וחיוב השבתו

ב

הנה דעת הרמב"ם (הל' סנהדרין פרק כ"ג הל' א') והשו"ע (סימן ט' ס"א) דאין הדיין צריך להחזיר שוחד אלא עפ"י תביעה, אך בדברי החינוך במצוה פ"ג משמע דאף ללא תביעה צריך להחזיר את השוחד, וצ"ב בסברת הרמב"ם והשו"ע. וגם בזה מצינו כמה דרכים:

א. רבים מן האחרונים כתבו דכל עוד לא תבעו תלינן דמסתמא מחל לו שהרי מדעתו נתן ומשו"כ אי"צ להחזיר, כך כתבו הב"ח, הלבוש, התומים והנתיבות.

ותמה עליהם בשבות יעקב (חלק א' סימן קל"ה) דאם תלינן שמסתמא מחל איך יתבע אח"כ והלא כבר מחל ונפטר הדיין מחיובו. ומתוך כך נדחק השבו"י לפרש את לשון הרמב"ם והשו"ע, דאף דבודאי חייב הדיין להחזיר את השוחד בכל ענין, מ"מ אין בי"ד נזקקין לזה אלא ע"י תביעה, ע"ש.

ולכאורה פירוש זה רחוק מאד, דהלא מאי קמ"ל והלא לעולם אין בי"ד נזקקין לדיני ממונות אלא ע"י תביעה, ואין כאן הלכה מסויימת בדיני שוחד, אלא הנחה כללית בכל המשפט הממוני.

ובדוחק י"ל דהוי אמינא איפכא דכיון דדיין הוא שלקח שוחד אין זה כשאר תביעות הממון ושמא יש חיוב על הבית דין ליזום ולהתערב ולחייב את הדיין להחזיר את השוחד, קמ"ל דמ"מ תביעת ממון יש כאן וללא תביעה אין בי"ד נזקקין.

ובשער משפט (ס"ק א') כתב דאף דבסתמא אמרינן דמחל, נאמן הוא לומר לא מחלתי ולתבוע את החזרת השוחד. ובדרכו כתב שני סגנונות: א. נאמן לומר שלא ידע כלל שיש לו זכות לתבוע את החזרת השוחד ומשו"כ לא תבעו מקודם. ב. נאמן הוא לומר שלא מחל, דברי ושמא ברי עדיף וכיון שלא מחל בפירוש נאמן הוא שלא מחל. (ויש נפ"מ להלכה בין שני סגנונות אלה, בת"ח שודאי ידע שאסור ליתן שוחד וצריך להחזירו וא"כ אינו יכול שוב לתבוע החזרת הרבית. ונראה פשוט להלכה דבכל ענין יכול לתבוע והעיקר דאין שתיקתו מתפרשת כמחילה אלא כל עוד שותק הוא ולא כאשר הוא תובע).

בגדר שוחד וחיוב השבתו

אך באמת נראה יותר דאין זה משום מחילה כלל אלא דמעיקר הדין אין חיוב החזרה אלא כשיש תובע ולא משום דתלינן שמחל, דעד כאן לא שייך מחילה אלא כשנתן על מנת לתבוע ושוב מחל, וככל מחילת חוב, אבל בשוחד שמעיקרא נתן מדעתו ואעפ"כ אסרה תורה לקבל ומעיקר הדין נקטינן שיש חיוב החזרה, מה ענין מחילה יש כאן.

ב. בחידושי הרי"ם סימן ל"ד סקי"ח כתב דכיון שאדם יודע שאסור ליתן רבית מסתבר דגמר ונתן לשם הלואה, וכעין דבריו כתב בישועת ישראל סימן ט' דגזה"כ דאין הדיין קונה את השוחד ופקדון הוא בידו אך אין עליו חיוב השבה כמו שאין השומר חייב להחזיר את הפקדון אלא המפקיד בא ונוטל את שלו, עי"ש.

וכל אלה דברי פלפול ואינם מתיישבים על הלב.

והנה לגבי רבית נחלקו הסמ"ע והט"ז. הסמ"ע (בסימן ט' ס"ק ג') כתב דברבית צריך להחזיר אף ללא תביעת הלוה, והט"ז (שם וגם ביו"ד סימן קס"א סק"ג) נקט שדין רבית כדין שחוד ואין צריך לשלם אא"כ תבעו הלוה. ובקצות החשן ס"ק א' וגם ההפלאה בחשן מפשט שם נקטו כהסמ"ע דברבית יש חיוב השבה אף ללא תביעה.

ולכאורה היה נראה דשאלה זו תלויה אם החזרת הרבית הוי דין ממוני או גדר מצוה בלבד דילפינן מ"וחי אחיך עמך". דאם מצוה בעלמא יש כאן אפשר שאינו חייב אא"כ תבעו, אבל אם דין ממוני יש בזה מסתבר דחייב להחזיר אף ללא תביעה דכיצד יחזיק תחת ידו מה שאינו שלו.

אך באמת אין כל הכרח בסברא זו, ואם נקבלנו יסתור בעל ההפלאה את דברי עצמו דמחד גיסא נקט כדברי הסמ"ע דברבית חייב אף ללא תביעה אף דס"ל דאין בהחזרתו כל חיוב ממוני אלא מצוה ד"וחי אחיך עמך", וכבר הארכתי בזה במנחת אשר לדברים סימן מ"ד עי"ש.

ג. והנראה עיקר בזה דלעולם אין מוטל על החייב לטרוח ולהשתדל בפרעון חובו אלא כשהוא זה שנטל שלא מדעת הבעלים כגון בגניבה וגזילה, דכיון שהממון בא לידו באלמות וללא רצון הבעלים הוא זה שהטילה עליו תורה להוציא גזל מתחת ידו

בגדר שוחד וחיוב השבתו

ולחשיבו לידי הבעלים. אבל בשוחד שהבעלים נתנו מדעת, אף שהנוטל לא זכה בממון זה ועליו להחזיר, אין עליו כל חיוב להחזיר אלא בתביעת הבעלים.

ומה שנחלקו ברבית אינו אלא משום דכתיב וחי אחיך עמך, ושמא משום כך הוא זה שצריך להוציא את הרבית מתח"י ולהחזיר ללוה כי היכי דיחיה, ודו"ק בכ"ז.

והנה בקצות החשן הפליג מאד לחדש דכל עוד לא תבעו חבירו אין עליו חיוב כלל, ואם החזיר קודם שתבעו חבירו מתנה בעלמא הוא דיהיב ליה, וכמו שאמרו בב"מ כ"ו ע"ב במי שהשיב אבידה לאחר שנתייאשו הבעלים.

ודבריו תימה דאטו התביעה יוצרת חיוב ממוני, ומה זה ענין להא דב"מ, דלאחר יאוש פקע חיוב השבה ויאוש קונה, וממילא הוי מתנה בעלמא משא"כ בשוחד ודאי מסתבר דכיון שאסור ליטול שוחד וחייב הדיין להחזיר יש חיוב ממוני מיד אלא שבפועל אין חובת גברא להחזירו אא"כ תובעו, אבל אם החזיר את השוחד לפני שנתבע להחזירו פשוט לכאורה שיצא ידי חובתו.

ומ"מ לדרכנו נראה דאין התביעה יוצרת את החיוב להחזיר אלא שטורח ההחזרה לאו על הדיין הוא אלא בעל הדין שנתן את השוחד יבוא ויטול את שלו וכדין פקדון, אבל אם בעה"ד אינו יודע שיש לו זכות לתבוע את השוחד בחזרה פשוט שעל הדיין להודיע לו שזו זכותו בממון זה דאיסור הוא ביד הדיין אף טרם תבעו הנותן.

ודו"ק בכ"ז.

בגדר שוחד וחיוב השבתו

ב

והנה כתב החזון איש (אמונה ובטחון פ"ג אות ל')::

"ואמנם השוחד ענין מיוחד, והוא כי מקח השוחד הוא מן הגניות במוחלט, שהתורה תיעבתו, ובעקבו בסוד כחות הנפשות לעור עיני חכמים ולסלף משפט, ובהיות שאמרו שהסתכל הקב"ה בתורה וברא עולמו, חייבה התורה כח בשוחד לעור ולסלף, ולהזהיר לברוח ממנה, והנה נוסף על כח נגיעה שהוא ממנהג העולם כפי טבעת בני אדם, הוזמן כח טומאה בשוחד לטמטם הלב ולרדם את הבינה, להנעים כפי הדיין לזכות את משחדו, ואחרי שהתורה פסלתו לדיין זה לדון בין משחדו לרעהו, הוסר ממנו גם מחסה החכמה – אשר הובטח בה תמיד לבלי להכשל בחטא ואשמה – אם יעבור על מה שהזהירה התורה וישב על כסא המשפט בניגוד למצות התורה. והנה אין הזהרת השוחד בכלל המשפטים אלא בכלל החוקים, שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא דל וכל חייו תלויים בו. והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול, וכשירה להיתר ואחד הנרגנים יהרהר אחריו כי הפסד ממונו הטעתו, הרי זה מן המהררים אחר רבם, ואנו בטוחים בחכמים שהם מורמים מפחיתות כאלה, ולא יחשדו בם אלא קטני הדעת נעדרי בינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל".

אמנם מקרא מלא דיבר הכתוב "כי השחד יעור עיני פקחים ויסלף דברי צדיקים", ופשטות הכוונה דנגיעת הממון תעוות את הדין, ומזה הטעם המקבל שוחד פסול לדון. (ובמק"א הארכתני במה שנחלקו הלבוש והש"ך בסימן ל"ד לגבי פסול נוגע, ואכמ"ל).

וכ"כ רש"י עה"ת (דברים פרק ט"ז פסוק י"ט): "כי השחד יעור - משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו". וזה הטעם של איסור נטילת השוחד ולא התוצאה. וכ"כ להדיא הסמ"ע (סי' ט' ס"ק ב') "והטעם מפורש בקרא שנאמר כי השחד יעור וכו'". הרי שזה טעם איסור שוחד.

ובמה ששאל החזון איש למה חכם יכול להורות הוראה לעצמו אף שיש לו בזה נגיעה גדולה, יש ליישב בשלשה דרכים:

בגדר שוחד וחיוב השבתו

א. התורה הקפידה ביותר בבית דין שכל סדרי הדין והלכותיו יהיו בתכלית היושר. והרי חזינן במס' שבועות (ל' ע"ב – ל"א ע"א) שפירשו את הכתוב מדבר שקר תרחק לסדרי בית הדין ולא לשאר העניינים שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ולא יפלא שלא מצינן פסולי נגיעה בהוראות איסור והיתר.

ב. בדאי אפשר כולי עלמא לא פליגי, ואי אפשר שנבצר מן האדם לנהוג כהלכה בביתו ולפסוק לעצמו בשאלות הנוגעות תדיר בכל יום תמיד, וכי יצטרך לשאול לאחר בכל ספק בהלכה שהקולא תסב לו נחותא והחומרא תכביד עליו, הלא דבר זה אי אפשר כלל, משא"כ ביושב על מדין.

ג. אך בעיקר נראה דיותר יש לחשוש שמתנת יד אדם יטה את לב הדיין ממה שיש שנגיעה עצמית יגרום שיקול דעת והוראה שלא כהלכה, כגון אדם שפוסק הלכה באיסור והיתר לעצמו. כי כך טבע האדם שנקל לו להתעלם מהפסד ממון שע"י מצוות התורה ממה שיכול להמנע מנטיית הלב אחרי מי שמטיב עמו. ודבר זה פשוט בהכרת נפש האדם, וביסודו מדה טובה היא של הכרת הטוב.

וכל שלשת הדרכים הללו פשוטים וישרים, דו"ק בכ"ז.

בגדר שוחד וחיוב השבתו

ג

אם מותר ליתן שוחד לפקידים ועסקני ציבור

במה שישאל במה שנהגו במקומנו לפזר כספים לעסקנים, נציגי ציבור ופקידי ממשל כדי להשיג רשיונות בניה ועסק וכדומה האם יש בזה איסור.

באמת לא מצינו איסור נטילת שוחד אלא בדיונים וכמ"ש בפרשת משפטים "ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים" (שמות כ"ג ח'), וכ"ה בפרשת שופטים (דברים ט"ז ט'). ובחושן משפט (סימן ט' ס"א) ולא מצינו איסור שוחד בזולתם. ואפשר שאין הדברים אמורים אלא בבי"ד שמצווה לדון משפט צדק ולהמנע מעיוות הדין, ואלקים נצב בעדת אל, משא"כ בכל הנ"ל שאינם עושים דין ומשפט ואין אלקים ניצב בעדתם.

אמנם יש מגדולי האחרונים שקבעו נחרצות שאסור אף לממונים ופקידים ליקח חושד, ובעיקר השתיתו דבריהם על דברי הרא"ש, ואבאר.

הנה אמרו בסנהדרין (כ"ז ע"א):

"דבר חמא קטל נפשא, אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה, אי ודאי קטל ליכהיהו לעיניה. אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל. אזל איהו אייתי תרי סהדי, אסהידו ביה בחד מהנך, חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא, וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דבורטיא. אמר ליה מאי דעתך כרבי מאיר, רבי מאיר יוסי הלכה כרבי יוסי, ורבי יוסי, האמר הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות. אמר ליה רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר, הכא סתם לן תנא כרבי מאיר... קם בר חמא נשקיה אכרעיה, וקבליה לכרגיה דכולי שניה".

הרי שבר חמא שילם את מיסיו של רב פפי כל ימיו מתוך הכרת הטוב שהפך בזכותו, וכתב הרא"ש (פ"ג סימן י"ז) דאין בזה איסור שוחד מאוחר דאסור כיון שבלא"ה תלמיד חכם פטור מתשלום מיסים, עי"ש.

וכתב בפלפולא חריפתא (שם אות ש' והביאו הפתחי תשובה בסימן ל"ד ס"ק כ"ז) שלמדנו מדברי הרא"ש דאעפ"י שלא מדובר בבית דין ממש הדין עפ"י דין תורה

בגדר שוחד וחייב השבתו

אלא בקנס בעלמא במשפט דריש גלותא וכמ"ש רש"י מ"מ אף בזה אסור ליטול שוחד והוסיף בזה תוכחה מגולה:

"וכתבתי זה להורות לנאמנים על הציבור אף על פי שאין דיניהם דין תורה ולא נתקבלו לכך, אפ"ה יזהרו מלקבל מתנות על דיניהם".

ואם קבלה היא נקבל אבל אם לדין יש תשובה, דאף דאכן לא מדובר בדין תורה ממש, מ"מ מדובר במשפט ובעונשים בדרך קנס, ואין ללמוד מזה לפקידים וממונים שאינם עוסקים לא במשפט ולא בעונשים ואין הנידון דומה לראיה. ואפשר דאף הוא לא מיירי אלא בממונים לשפוט ולהכריע בעניינים שבין אדם לחבירו, וצ"ע.

(ולכשעצמי לא הבנתי כלל את קושיית הרא"ש דהלא פרש"י ששילם את מיסיו של רב פפי, ורב פפי כלל לא שימש כדיין וכשופט אלא רב אבא בר יעקב הוא זה שנתמנה מטעם ריש גלותא לעיין בדינו של בר חמא, ורב פפי שימש כסניגור בלבד להפוך בזכותו של בר חמא, ומה איסור יש לו ליטול שכר ושלמונים, ואפשר דס"ל לפלפולא חריפתא שרב פפי ישב בדין לצידו של רב אבא בר יעקב, וצ"ע).

אך בערוך השלחן (חו"מ סימן ט' ס"א) כתב אף הוא שאסור לממונים על הציבור ליקח שוחד, וז"ל:

"ולאו דווקא דיין אסור בקבלת שוחד אלא אפילו כל הממונים וכל העוסקים בצרכי ציבור אף שאין דיניהם דין תורה ואסורים להטות הענין בשביל אהבה או שנאה וכ"ש ע"י לקיחת שוחד".

ובסוף הסעיף ציין לח"ס, אך לא ציין מקור כלשהו, ומשער אני שכוונתו למה שכתב החתם סופר בשו"ת (חו"מ סימן ק"ס) בענין רב אחד שנבחר ע"י נציגי הציבור והתברר שהממונים קיבלו שוחד כדי שיבחרו ברב זה ולא במתחרהו, והחת"ס פסק שהמינוי בטל ומבוטל דכיון שנציגי ציבור צריכים שכל מעשיהם יהיו לשם שמים והשוחד יעזור עיני חכמים אין כל תוקף בהחלטותיהם. ואם הרב בעצמו היה מעורב בזה פסול הוא מלכהן ברבנות.

בגדר שוחד וחיוב השבתו

ובכל תשובה זו החמיר החת"ס עד למאוד, ומכל דבריו נראה שמדמה כל ממונה ונציג ציבור לדיינים, עי"ש.

ובאמת הדברים פשוטים בתכלית, הלא תורתנו הקדושה ספר הישר הוא (יהושע י' י"ג ושמואל ב' א' י"ח) ואבותינו ישרים היו (עבו"ז כ"ה ע"א) ואורחות תורה אורחות יושר המה ואוי לנו אם נסמוך על נציגי ציבור ומשרתיו שינהגו שלא במדת היושר וילכו בדרכים עקלקלות והשלמונים יכתיבו את כל החלטותיהם ואין לך פגיעה גדולה מזו בטובת הציבור.

והרי מבואר בדברי הרמב"ן בפירושו עה"ת (וישלח ל"ד י"ג) מהירושלמי דבכלל הדינים שנצטוו בהם בני נח בשבע מצוותיהם איסור השוחד, הרי לן דאף שלא נצטוו בלאו דשוחד מ"מ בכלל דינים הוא, הרי שמצד השכל והמוסר יש בזה עול ואון. ואף שהרמב"ן מיירי בשופטים, מ"מ נראה פשוט כדברי הגדולים הנ"ל דודאי זה נגד רצון התורה שהחברה התורנית תתנהג בדרך עקלקלה בחוסר יושר ורדיפת בצע, והאיסור רובץ בין על הנותן ובין על הנוטל, וכל זה פשוט וברור כביעותא בכותחא וכשמש בצהריים.

שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח

שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח

הארכנו היום באיסור לקיחת שוחד ובחומרת עון זה, אך השופט כל הארץ לוקח שוחד, וכך כתוב בספר משלי (י"ז כ"ג):

"שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח לְהַטּוֹת אֲרָחוֹת מִשִּׁפְטִי."

וּכְתַב רַשִׁ"י:

"שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח – הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִקְּבַל דְּבָרֵי הַכְּנָעָה וּפְיוֹס מַחֵק הַרְשָׁעִי כְּלוּמַר בְּסֵתֶר בֵּינוּ לְבֵינָם: לְהַטּוֹת אֲרָחוֹת מִשִּׁפְטִי – לְהַפּוֹךְ דִּינֵנו מֵרַעָה לְטוֹבָה."

וכך אנו עושים בימים הנוראים ובימי אלול, בימים שבהם מתכוננים אנו לדין משפט כאשר מלך במשפט יעמיד ארץ וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, ופתאום מוסיפים אנו בדקדוקי מצוה ומרבים בתשובה תפילה וצדקה, והלא ברור שבאים אנו לשחד פניו, שהרי לא עשינו כן בכל שאר ימות השנה, ורק בהתקרב ימי הדין והמשפט באים אנו לחלות פניו, וכי לא שוחד הוא זה.

אלא שאכן **"שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח" – "לְהַפּוֹךְ דִּינֵנו מֵרַעָה לְטוֹבָה"**.

אך לכאורה יש לתמוה תמיה רבתית, הלא בתורת משה למדנו (דברים י' י"ז):

"כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדָנִי הָאֲדָנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יֵשֵׁא פָנָיו וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד."

וּכְתַב רַשִׁ"י:

"וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד – לְפִיּוֹסוֹ בְּמִמּוֹן."

הרי שאין הקב"ה לוקח שוחד ונמצא דברי הכתובים סותרים את

שׁוּחַד מַחִיק רָשָׁע יִקַּח

דברי התורה.

והנראה בזה, דהנה איתא בחושן משפט בהלכות דיינים (סימן ט' סעיף א'):

”מאוד מאוד צריך הדיין ליזהר שלא ליקח שׁוּחַד, אפי' לזכות את הזכאי”.

ומקורו בכתובות (ק"ה ע"א) דאת"ל דאין איסור אלא לזכות את החייב הלא כבר כתיב "לא תטה משפט", וע"כ שאסור ליקח שׁוּחַד אף לזכות את הזכאי.

אך לא כן שופט כל האדן, אשר לא ישא פנים ולא יקח שׁוּחַד לזכות את החייב, וכמ"ש רש"י שאי אפשר לפייסו בממון, ולא יעלה על דעתו של אדם שבשרירות לבו ילך ויוסיף חטא על פשע, וישחד פני מלך בממון ובמצוות הצדקה יכופר עון ללא תשובה וחרטה.

אך "שׁוּחַד מחק רשע יקח" לזכות את הזכאי, ואם אכן באים אנו לפניו בתשובה שלימה תפילה וצדקה, בהכנעה ובחרטה, הקב"ה יקח שׁוּחַד לזכות את הזכאי.

וכך מפורש במדרש (שׁוּחַד טוב י"ז):

”מלפניך משפטי יצא. ר' לוי אמר, אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד, על חנם עשיתי לך סנהדרין, לך ודון לפניהם, אמר ליה דוד רבוננו של עולם כתבת בתורתך ושׁוּחַד לא תקח (שמות כ"ג ח'), והן מתיראין ממני ליקח שׁוּחַד ולדונני, אבל אתה רצונך שתקח שׁוּחַד מלפניך משפטי יצא, ומנין שהקב"ה לוקח שׁוּחַד, שנאמר ושׁוּחַד מחיק רשע יקח (משלי י"ז כ"ג), ומה השׁוּחַד שנוטל מן הרשעים בעולם הזה, תשובה ותפלה וצדקה, לפיכך כתיב מלפניך משפטי יצא, אמר הקדוש ברוך הוא בניי עד

שׁוּחַד מוֹחִיק רָשָׁע יִקַּח

ששערי תפלה פתוחין עשו תשובה, שאני לוקח שׁוּחַד
בעולם הזה".

תשובה ותפילה וצדקה, זה השׁוּחַד שהקב"ה לוקח בעוה"ז לזכות את
הזכאי ולהפוך דינו מרעה לטובה.

אכן כן, בשׁוּחַד נקדם פניו והוא יטה ארחות משפט להפוך דינו
מרעה לטובה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לם

